

Бережна М.С.

аспірант

Запорізький національний технічний університет

mashkins2008@rambler.ru

СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Бережна М.С. Сучасні організаційно-правові форми функціонування підприємств у сфері реального сектору економіки. У статті розглянуто основні організаційно-правові форми об'єднань підприємств у сфері реального сектору економіки. Виділено переваги і недоліки функціонування кожного з них. На основі проведеного дослідження обґрунтовано авторське бачення доцільності створення інноваційно-виробничих кластерів, як найефективніших об'єднань підприємств.

Бережная М.С. Современные организационно-правовые формы функционирования предприятий в сфере реального сектора экономики. В статье рассмотрены основные организационно-правовые формы объединений предприятий в сфере реального сектора экономики. Выделены преимущества и недостатки функционирования каждого из них. На основе проведенного исследования обоснованно авторское видение целесообразности создания инновационно-производственных кластеров, как самых эффективных объединений предприятий.

Berezhna M.S. The Modern legal forms of functioning of enterprises in the field of the real sector of economy. In the article the basic legal forms of associations of enterprises are considered in the field of real the sector of economy. Advantages and lacks of functioning are selected each of them. On the basis of the conducted research grounded author vision of expedience of creation innovative production clusters, as the most effective associations of enterprises

Постановка проблеми. На сьогодні ефективність функціонування будь-якого економічного суб'єкта залежить, перш за все, не від його питомої ваги або розмірів, а від його інноваційної активності. У таких умовах особливої актуальності набуває процес науково-виробничої інтеграції, який знаходить свої відображення у підтримці мережної консолідації та формуванні чисельних інноваційних структур. Безперечно, цей процес потребує глибокого вивчення та аналізу створення й організації діяльності різноманітних інноваційних структур, які на сьогодні істотно впливають на вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням інноваційного шляху розвитку та підвищенням ефективності економіки.

Слід відзначити, що інноваційний шлях передбачає підтримку найбільш пріоритетних галузей економіки, у зв'язку з чим одним з найбільш ефективних підходів у напрямку забезпечення інноваційного розвитку в сучасних умовах

стає кластерний підхід. Для України це ідеальний спосіб розбудови економіки та підтримки її на належному рівні в системі світових господарських відносин.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми, пов'язані з організацією кластерів, їх ідентифікацією, функціонуванням та оцінюванням, тенденціями та перспективами розвитку розглядалися в працях зарубіжних учених: Н. Волкової, А. Воронова, А. Гусакова, А. Мазур, А. Маршала, Л. Мясникової, А. Міграняна, М. Ніколаєва, Д. Дарвента, М. Енрайта, Ф. Перру, М. Портера, В. Прайса, М. Сторпера.

Значний внесок у дослідження проблем організації та діяльності підприємств у межах кластерних структур; вивчення впливу кластерного підходу на підвищення ефективності розвитку вітчизняних підприємств зробили такі вчені, як П. Бубенко, Н. Герасимчук, О. Горняк, Г. Григор'єв, О. Гуменюк, П. Заремба, М. Мельникова, Л. Петкова, В. Письмак, В. Ратушняк, Г. Семенов, О. Фіщук, І. Швець та інші

Мета статті. Метою статті є аналіз основних форм об'єднань підприємств та обґрунтування доцільності створення інноваційно-виробничих кластерів, як ключових сил у конкурентній боротьбі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до українського законодавства підприємства можуть об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству. В зв'язку з цим однією із важливих функцій Антимонопольного комітету України є проведення аналізу діяльності існуючих і створюваних об'єднань підприємств, для виявлення, запобігання, обмеження та недопущення в їх діяльності монополізму [1, с. 56-58].

Об'єднання створюються для спільного вирішення завдань, що стоять перед його учасниками, підвищення ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів на основі об'єднання зусиль та засобів, організації спільної діяльності, розподілу праці, спеціалізації та кооперації, а також з метою проведення інших заходів виробничого, комерційного чи природоохоронного характеру.

Об'єднання може створювати підприємства (фірми, центри, виробництва) для надання його учасникам виробничих, транспортних, технологічних, комерційних, проектно-конструкторських, зовнішньоторговельних, юридичних, інформаційних, консультативних та інших послуг; організовувати підготовку і підвищення кадрів, прокат обладнання, фірмове обслуговування споживачів продуктів учасників, інші роботи; здійснювати заходи соціального розвитку, поліпшення житлово-побутових умов робітників підприємств і структурних підрозділів, що увійшли в об'єднання.

До основних видів об'єднань підприємств входять: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, холдинги, конгломерати, фінансово-промислові групи, франчайзинг, а також кластерні об'єднання підприємств, які набули значного розповсюдження в країнах Європи (рисунк 1).

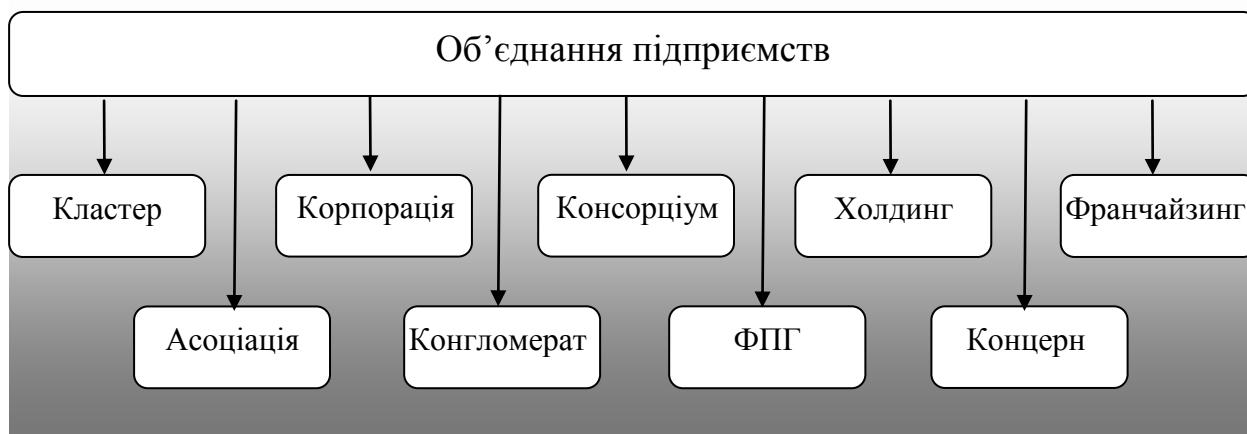

Рисунок 1 - Основні види об'єднань підприємств

Асоціація створюється учасниками з метою координації їх діяльності, тобто узгодження дій стосовно визначення цін, освоєння ринків збуту, захисту інтересів своїх членів тощо. Координація не вимагає централізації управління підприємствами - членами асоціації.

Такі об'єднання підприємств створюються, перш за все, за галузевою, територіальною або іншими ознаками з метою забезпечення спільних інтересів учасників на регіональному, національному або міжнародному ринку. Головними в діяльності асоціації є функції виробничого характеру. До останніх відносяться функції координації виробничої діяльності між членами асоціації, поглиблення між ними кооперації, науково-технічного співробітництва, здійснення спільних підприємницьких проектів тощо [1, с. 103-104].

Переваги та недоліки функціонування асоціації наведені в табл. 1.

Таблиця 1 - Переваги і недоліки асоціації

Переваги асоціації	Недоліки асоціації
1. Збільшення фінансових можливостей	1. Не тривалий період діяльності асоціації
2. Самостійність учасників	2. «М'яка» форма централізації
3. Можливість одночасно бути членом кількох асоціацій	3. Потенційні можливості для монополізації певного ринку
4. Відстоювання галузевих або регіональних інтересів	4. Асоціація реалізує тільки одну виробничо-господарську функцію
5. Поглиблення науково-технічного співробітництва між учасниками	
6. Простота ліквідації	

Корпорація сьогодні є домінуючою формою підприємницької діяльності. Її власниками вважаються акціонери, що мають обмежену відповідальність у розмірі свого внеску в акціонерний капітал корпорації [2, с. 240-241].

Переваги корпорації відоме (див. табл. 2). По-перше, корпорація є найефективнішою формою організації підприємницької діяльності з огляду на реальну можливість залучення необхідних інвестицій. Саме через ринок цінних паперів (фондову біржу) вона може об'єднувати різні за розмірами капітали великої кількості фізичних і юридичних осіб для фінансування сучасних

напрямків науково-технічного й організаційного прогресу, нарощування виробничого потенціалу.

По-друге, потужній корпорації значно простіше постійно збільшувати обсяги виробництва або послуг. Це дає можливість отримувати постійно зростаючий прибуток.

По-третє, кожний акціонер як співвласник корпорації несе лише обмежену відповідальність.

По-четверте, корпорація - це організаційно-правове утворення, яке може функціонувати дуже тривалий період (постійно), що створює необмежені можливості для перспективного розвитку [3, с. 154].

Таблиця 2 - Переваги та недоліки корпорації

Переваги корпорації	Недоліки корпорації
1. Значні фінансові можливості	1. Подвійне оподаткування
2. Обмежена відповідальність	2. Розбіжності між функціями власності та контролю
3. Переваги великих розмірів корпорації	3. Потенційні можливості для зловживань
4. Дуже тривалий період функціонування	4. Труднощі з ліквідацією
5. Необмежені можливості для перспективного розвитку	

Корпоративна форма організації підприємницької діяльності, як і всі інші, має відповідні недоліки: розподіл функцій власності та контролю може призвести до виникнення соціальних суперечностей (конфліктів) між менеджерами та акціонерами корпорації; корпорація сплачує більші податки в розрахунку на одиницю отриманого прибутку, ніж інші організаційні форми бізнесу. Адже оподаткуванню підлягає спочатку отриманий корпорацією прибуток, а потім - дивіденди акціонерів, тобто фактично існує проблема подвійного оподаткування; у корпоративній формі бізнесу існують потенційні можливості для зловживань з боку посадових осіб. Наприклад, керівництво корпорації може організувати емісію акцій для покриття збитків, спричинених безгосподарністю певних структурних ланок [4, с.64].

Утворення концернів значною мірою зумовлене необхідністю переміщення капіталу з менш перспективних галузей промисловості в більш перспективні, а також для реалізації значних фінансових проектів.

Концерн визначається як статутне об'єднання підприємств, інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного та виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної діяльності. Концерн наділений частиною повноважень своїх учасників. А право його учасників на вступ до інших концернів повністю обмежене.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин концерни здійснюють значний вплив і на розвиток економіки високорозвинених країн Північної Америки і Західної Європи. Під словом «концерн» тут розуміють об'єднання групи підприємств (дочірніх фірм) навколо одного підприємства (материнської

компанії), яка володіє контрольним пакетом акцій цих підприємств.

Другою ознакою концернів є те, що вони діють на підставі статутів, затверджених власниками або уповноваженими ними органами, і не мають установчих договорів. Отже, предмет і цілі їх діяльності визначають власники або уповноважені ними органи, а не самі члени об'єднань.

Об'єднання капіталу та зосередження адміністративних функцій у руках центрального органу управління надасть змогу більш ефективно реалізовувати значні фінансові проекти та оперативно реагувати на зміну ринкової кон'юнктури [5, с. 150-151]. Учасники концерну не мають права бути одночасно учасниками інших об'єднань без згоди концерну.

Переваги та недоліки концерну показані в табл. 3.

Таблиця 3 - Переваги та недоліки концерну

Переваги концерну	Недоліки концерну
1. Реалізація значних фінансових проектів	1. Учасники не мають права вступати до інших об'єднань
2. Переміщення капіталу з менш перспективних галузей у більш перспективні	2. Предмет і мету діяльності визначають власники
3. Тривалий період функціонування	3. Фінансова залежність від одного або групи учасників об'єднання
	4. Обмежене право виходу із концернів

Консорціум - тимчасове статутне об'єднання промислового та банківського капіталу для досягнення статутної мети. Як правило, консорціуми створюються для реалізації певних фінансово-промислових проектів, коли проект перевищує фінансові можливості одного банку. Створюються консорціуми на строк виконання проектів, замовлень.

У консорціум можуть об'єднуватись також промислові підприємства без безпосередньої участі банківського капіталу, які разом створюють достатні фінансові можливості для реалізації проекту. Підприємства можуть зберігати відомчу належність. Розподіл обов'язків між учасниками консорціуму базується на спеціалізації за принципом найбільшої компетенції, надбання найбільшого підприємницького досвіду у вирішенні проблем певних сегментів програми чи проекту. Діяльність консорціуму охоплює, як правило, стикові проблеми кількох галузей чи відомств. Учасники консорціуму можуть бути членами кількох консорціумів одночасно [6, с. 69].

За своїми зобов'язаннями консорціум несе солідарну майнову відповідальність перед кредиторами. Сильні та слабкі сторони консорціумів наведені в табл. 4.

Конгломерат - статутне об'єднання підприємств, які здійснюють спільну діяльність на основі добровільної централізації функцій виробництва, науково-технічної, інвестиційної, фінансової діяльності, а також для організації комерційного обслуговування. Конгломерат схожий з вертикальним концерном і утворюється із підприємств, технологічно взаємозв'язаних процесом виробництва. Основною відмінністю конгломерату від концерну є те, що його

учасники користуються широкою економічною автономією [6, с. 74].

Таблиця 4 - Переваги та недоліки консорціуму

Переваги консорціуму	Недоліки консорціуму
1. Реалізація значних фінансових проектів	1. Тимчасове об'єднання
2. Мобілізація розрізнених інвестиційних ресурсів, їх акумуляція та трансформація у продуктивний капітал	2. Проблеми з розподілом обов'язків та ризиків
3. Солідарна майнова відповідальність	3. Обмежене коло цілей та інтересів
4. Учасники можуть бути членами кількох консорціумів	4. Фінансова залежність учасників

Переваги та недоліки конгломерату представлені в табл. 5.

Таблиця 5 - Переваги та недоліки конгломерату

Переваги конгломерату	Недоліки конгломерату
1. Реалізація значних фінансових проектів	1. Тимчасове об'єднання
2. Мобілізація розрізнених інвестиційних ресурсів, їх акумуляція та трансформація у продуктивний капітал	2. Проблеми з розподілом обов'язків та ризиків
3. Солідарна майнова відповідальність	3. Обмежене коло цілей та інтересів
4. Учасники можуть бути членами кількох консорціумів	
5. Учасники користуються широкою економічною автономією	

Холдинг - добровільне об'єднання підприємств з метою управління іншими компаніями за допомогою володіння контрольними пакетами їх акцій. Розрізняють два види холдингу - чистий холдинг, який утворюється спеціально для виконання зазначеної вище функції, а також змішаний холдинг, який поряд з управлінням за допомогою контрольних пакетів акцій здійснює також підприємницьку діяльність у промисловості, кредитно-банківській, торгівельній, транспортній та інших сферах. Функції холдингу фактично здійснює будь-яка велика компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній [7, с. 54].

Як правило, учасники холдингу мають досить широку економічну незалежність в оперативно-господарській діяльності. Основні переваги та недоліки холдингу показані в табл. 6.

Таблиця 6 - Переваги та недоліки холдингу

Переваги холдингу	Недоліки холдингу
1. Реалізація значних фінансових проектів	1. Управління здійснюється керуючою компанією
2. Обов'язок холдингової компанії компенсувати завдані дочірньому підприємству збитки	2. Розбіжності між функціями власності та контролю
3. Субсидіарну відповідальність перед кредиторами	3. Потенційні можливості для зловживань з боку керуючої компанії
4. Учасники мають досить широку	

економічну незалежність	

Зміст франчайзингу полягає у наступному: головна компанія (франчайзер) надає індивідуальному підприємцю (франчайзі) або групі підприємців ліцензію (франшизу) на виробництво продукції, торгівлю товарами або надання послуг під торговельною маркою даної компанії на обмеженій території, на термін і умовах, які визначені договором [8].

Переваги та недоліки франчайзингу показані в табл. 7.

Таблиця 7 - Переваги та недоліки франчайзингу

Переваги франчайзингу	Недоліки франчайзингу
1. Франчайзі отримує готове підприємство перевірене практикою	1. Діє на обмеженій території, на термін і умовах, які визначені договором
2. За фіксовану плату франчайзі отримує кваліфіковану допомогу	2. Обмежена підприємницька ініціатива
3. Використання відомої торговельної марки знижує ризики	3. Франчайзер втручається у всі сфери діяльності підприємства не враховуючи думки окремих франчайзі
4. Ефективні методи управління бізнесом	

На вітчизняному ринку перспективним є розвиток та створення франчайзингових систем у таких сферах діяльності, як: підприємства споживання, будівництво, послуги працевлаштування, побутове обслуговування населення, обслуговування автотранспорту, готельне господарство тощо [9, с. 14].

Синдикат - організаційна форма існування різновиду картельної угоди, що передбачає реалізацію продукції учасників через створення спільного збутового органу або збутової мережі одного з учасників об'єднання. Така форма об'єднання підприємств є характерною для галузей з масовим виробництвом однорідної продукції (об'єднує однорідні підприємства, централізуючи збут і постачання продукції) [2, с. 123].

Основні переваги та недоліки синдикату показані в табл. 8.

Таблиця 8 - Переваги та недоліки синдикату

Переваги синдикату	Недоліки синдикату
1. Використання готових мереж збуту	1. Відсутність комерційної збутової самостійності
2. Юридична й виробнича свобода	2. Розбіжності між функціями власності та контролю
3. Учасники мають широку економічну незалежність	3. Тільки для підприємств з однорідною продукцією

Картель - договірне об'єднання підприємств переважно однієї галузі для здійснення спільної комерційної діяльності - регулювання збуту або виготовленої продукції [1, с. 192].

Сильні та слабкі сторони картелю наведені в табл. 9.

Кластерне об'єднання підприємств - це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із

науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції та сприяння економічному розвитку регіону [10, с. 16].

Таблиця 9 - Переваги та недоліки картелю

Переваги картелю	Недоліки картелю
1. Фінансова й виробнича незалежність учасників	1. Діє в рамках однієї галузі
2. Акумуляція ресурсів	2. Ускладнює функціонування ринкових механізмів

Кластер являє собою групу локалізованих взаємозалежних компаній, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідних інститутів, вузів та інших організацій, які взаємодоповнюють і посилюють конкурентні переваги один одного [11, с. 9].

Переваги та недоліки кластерних об'єднань підприємств показані в табл. 10.

Таблиця 10 - Переваги та недоліки кластера

Переваги кластера	Недоліки кластера
1. Реалізація значних фінансових проектів	1. Складність відбору майбутніх членів кластера
2. Мобілізація розрізнених інвестиційних ресурсів, їх акумуляція та трансформація у продуктивний капітал	2. Дуже велика кількість учасників
3. Взаємодія бізнесових, наукових структур та органів влади	3. Ресурсоемність
4. Значний синергетичний ефект	
5. Учасники користуються своєю незалежністю і гнучкістю	
6. Головна мета - сприяння економічному розвитку регіону	
7. Інноваційна спрямованість	
8. Кластер дає роботу безлічі дрібних фірм	
9. Зібрані елітні підприємства країни	
10. Більш повне використання інфраструктурного потенціалу регіону	
11. Тривале об'єднання	

Крім того, кластери являють собою комбінацію конкуренції та інтеграції таким чином, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших. Для України це є ідеальним способом розбудови економіки та підтримки її на належному рівні в системі світових господарських відносин.

Висновки. У нових умовах ключовими силами у конкурентній боротьбі виступають знання та інновації, а успішний розвиток будь-якої країни на сучасному етапі значно визначається саме ефективністю інноваційних процесів у межах її території.

Проаналізувавши основні форми об'єднань підприємств у сфері реального сектору економіки, автором було визначено, що формування та розвиток територіальних і міжгалузевих інноваційно-виробничих кластерів є на

сучасному етапі одним із основних методів активізації інноваційних процесів у ринкових умовах.

Список літератури:

1. Чепурда Л.М. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств [Текст] / Л.М. Чепурда. – К.: Професіонал, 2005. – 272с.
2. Економіка підприємства [Текст] : підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. - К.: Хвиля-Прес. - 2004. - 400 с.
3. Виноградська А.М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку [Електронний ресурс]: монографія / А.М. Виноградськ. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 807 с. - Режим доступу: http://www.big-library.com.ua/book/97_Kommerciine_pidpriemnictvo_sychasni_stan_strategii_rozvitky
4. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия: монографія / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка. - Харьков: ИНЖЭК. - 2003. - 184 с.
5. Сардак С.Е. Научно-методичні основи управління розвитком виробництва у національній економіці: монографія / С.Е. Сардак, В.В. Джинджоян. - Дніпропетровськ: Інновація. - 2010. - 175 с.
6. Белошапка В.А. Стратегическое управление: принципы и международная практика: монографія / В.А. Белошапка, Г.В. Загорий. - К.: Абсолют-В. - 1998. - 352 с.
7. Момот Т.В. Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління холдинговими компаніями: стратегія отримання комбінаторних переваг: монографія / Т.В. Момот, М.В. Кадничанський, О.А. Лобанов, Н.В. Рудь. - Харків: Фактор. – 2010. - 221 с.
8. Скрипюк О.В. Переваги та недоліки побудови франчайзингових систем в Україні [Електронний ресурс] : електронне наукове фахове видання / Скрипюк О.В. // Ефективна економіка. - 20.12.2011 р. - Режим доступу до журн.: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=857>
9. Суховатий О.В. Особливості реалізації франчайзингу в Україні / О.В. Суховатий // Проблеми науки. – 2007. - № 2. – С. 14-18.
10. Раевский С.В. Кластерные концепции организации структуры экономики региона / С.В. Раевский, Ю.В. Винокуров // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. - № 5. – С. 15-20.
11. Ковальова Ю. Кластер як новий інструмент модернізації економіки [Текст] / Ю. Ковальова // Схід. – 2007. - № 5 (83). – С. 9-13.

Ключові слова: об'єднання підприємств, кластерне об'єднання підприємств, інновації, асоціація, корпорація, франчайзинг.

Ключевые слова: объединение предприятий, кластерное объединение предприятий, инновации, ассоциация, корпорация, франчайзинг.

Key words: association of enterprises, cluster association of enterprises, innovation, association, corporation, franchayzing.

Надійшла до редакції 05.01.2013 р.